

Grien Manifest Fryslân

1. Inleiding

Dit manifest is opgesteld door een werkgroep bestaande uit drie vertegenwoordigers van landbouw (LTO), natuurorganisaties, en het Wetterskip; namens alle partijen die deel uitmaken van de Provinciale Commissie Landelijk Gebied van Fryslân (PCLG) welke als adviescommissie voor GS fungeert.

De PCLG wil met dit manifest aangeven over welke zaken met betrekking tot het landelijk gebied er overeenstemming is tussen de betrokken PCLG-partijen en daarin focus aanbrengen. Het manifest gaat met name over verwerving en inrichting van nieuwe natuur, water, landbouw, landschap en gebiedsontwikkeling. De PCLG wil met dit manifest vooral duidelijk maken wat zij belangrijk vindt, en een richtinggevend advies bieden aan de verantwoordelijke bestuurders.

Dit manifest van de PCLG heeft een tweeledig doel:

- input voor de onderhandelingen m.b.t. het coalitieakkoord als bijdrage aan de visie en het toekomstige bestuursakkoord van het nieuwe College van GS voor Fryslân, en
- input voor de provinciale onderhandelingen met staatssecretaris Bleeker m.b.t. de herijking van de EHS en de toekomstige financiële positie van de provincie, voor zover deze onderhandelingen nog lopen.

De tijdshorizont voor het manifest is 4 jaar. Maar het karakter van het manifest als koersdocument maakt dat er ook verder vooruitgekeken wordt. Hoe de provincie de komende 4 jaar omgaat met bepaalde thema's in het landelijk gebied is afhankelijk van haar visie voor de toekomst. De PCLG werkt die visie uit voor de thema's voor het landelijk gebied. Het manifest biedt daarmee zicht op de richting die de provincie zou moeten uitgaan en maakt bovendien de consequenties voor de nu volgende periode concreet.

Afbakening

In deze tijd van bezuinigingen moet de provincie meer dan in het verleden keuzes maken en prioriteiten stellen. Een manifest opstellen dat enkel een wensenlijst bevat getuigt naar de mening van de PCLG niet van realiteitszin. Dat betekent dat ook de PCLG keuzes maakt en prioriteiten stelt. Om een advies op gebiedsniveau te kunnen geven dat daadwerkelijk meerwaarde biedt en sturing geeft moet de PCLG in eerste instantie weten waar zij nog invloed op heeft. Dat betekent dat er duidelijkheid moet zijn over hoeveel rijks- en provinciaal geld er in totaal beschikbaar komt, en ten tweede hoeveel geld er gemoeid is met lopende verplichtingen, en wat voor beslag daarmee gelegd wordt op het ILG. Een heldere (financiële) stand van zaken is daarmee belangrijke informatie voor de PCLG om het manifest te kunnen opstellen. Aan de andere kant is het niet noodzakelijk, maar ook niet mogelijk om als PCLG tot op detailniveau te bepalen hoe het beschikbare geld besteed moet worden. Voor het manifest wordt daarom uitgegaan van een financiële detaillering op 'orde van grootte'-niveau.

De bezuinigingen nopen de provincie ertoe om nieuwe gebiedsdragers en nieuwe financieringsvormen te vinden. Maar de mogelijkheden voor financiering zijn, evenals de hoogte van het ILG budget, een onzekere factor. Ook is bijvoorbeeld nog onduidelijk wat Nederland kan verwachten van de GLB-fondsen, en welke criteria gehanteerd gaan worden bij de uitgave van deze fondsen. Dat geldt ook voor het voor Fryslân belangrijke Waddenfonds. Waar kunnen straks bijvoorbeeld de gewenste groen-blauwe diensten uit betaald worden? Het manifest geeft aan wáár het geld besteed moet worden, op basis van de best beschikbare kennis over de (financiële) mogelijkheden.

Ambitie

Maar behalve over de *reikwijdte* gaat het manifest bovenal over *ambitie*. De PCLG-partijen hebben elkaar gevonden in een gemeenschappelijke ambitie voor het Friese landelijk gebied en maken met dit manifest duidelijk waar zij voor willen gaan. Het manifest geeft daarom expliciet aan wat essentieel is als er geld verdeeld moet worden.

2. vertrekpunten

Beleid en beleidsontwikkelingen

De mogelijkheden voor de toekomst van het landelijk gebied worden voor een belangrijk deel bepaald door het rijksbezuinigingsbeleid. Dit krijgt vorm in een korting op het ILG-budget. Uit dit budget worden veel voorzieningen in het landelijk gebied gefinancierd en een groot deel hiervan is bestemd voor aankoop en inrichting van de Ecologische Hoofdstructuur. Deze EHS is weer aanknopingspunt voor integrale gebiedsontwikkeling waarbij ook doelen van andere thema's gerealiseerd worden. Wanneer de EHS als drijfveer voor gebiedsontwikkeling wegvalt heeft dit gevolgen voor de grondmobiliteit en de mogelijkheden voor landbouwstructuurverbetering en kavelruil, maar daarnaast ook voor koppelingskansen met betrekking tot recreatie, verkeer en duurzaamheid.

De EHS is een samenhangend netwerk van bestaande en nieuw te ontwikkelen natuurgebieden. EHS-realiseren is verwerving én inrichting van door provincies als nieuwe natuur begrensde landbouwgrond. De oorspronkelijke bedoeling was om in 2018 deze EHS-realiseren gereed te hebben. Nieuw kabinetsbeleid op grond van het regeerakkoord van 2010 is het realiseren van een *herijkte* EHS vóór 2018. De provincie moet de huidige begrenzing van de EHS nader beschouwen en in afgeslankte vorm opleveren. Deze herijking is in eerste instantie in samenspraak met natuurorganisaties en DLG ingevuld maar de uiteindelijke keuzes worden door de provincie gemaakt. Uitgangspunt hiervoor is de 'nulmeting op kaart' (NOK, DLG 2011). Duidelijkheid ten aanzien van de exacte begrenzing is behalve voor de natuurbeschermers ook van belang voor de landbouw vanwege het bijbehorende planologische beschermingsregime (in grote delen van de EHS nog aangevuld met het beschermingsregime van Natura 2000). Dit is bepalend voor de agrarische mogelijkheden vanwege specifieke eisen, maar ook vanwege eventuele planologische schaduwwerking.

In het coalitieakkoord voor Fryslân wordt breed ingezet op samenwerking en netwerken, duurzaamheid, integraliteit en economische structuurversterking. Ten aanzien van het landelijk gebied is er veel aandacht voor o.a. ruimtelijke kwaliteit, water, natuur en landschap, landbouw en duurzame energie. De coalitie geeft daarbij expliciet aan dat zij, ondanks de moeilijke tijden, natuur en ruimtelijke ordening nog steeds tot haar allerbelangrijkste taken rekent. De provincie geeft derhalve haar ambities (en de middelen) ten aanzien van natuur, weidevogels en robuuste verbindingzones niet op, al behoort temporisering tot de mogelijke oplossingsrichtingen.

Financiële ruimte en financiële mogelijkheden

Ten eerste is een overzicht gemaakt van de huidige financiële middelen en de mogelijkheden m.b.t. rijks- en provinciaal geld (ILG en FYLG) (*zie Bijlage 1*). Ten tweede is een kort overzicht gemaakt van de financiële mogelijkheden uit specifieke fondsen als het GLB, Waddenfonds, etc (*zie Bijlage 2*).

Uit deze gegevens kan worden afgeleid dat

- het budget van het PMJP (provinciaal Meerjarenprogramma) een overzicht geeft van de uitgaven voor verschillende thema's in het landelijk gebied voor de periode 2007-2013 (hier is alleen verwerving en inrichting meegenomen; *er zijn geen gegevens over beheer*).
- de grootste uitgaven sociaal-economische vitalisering betreffen, en daarnaast natuur en water grote uitgavenposten zijn.
- de grootste bijdragen door derden geleverd worden (POP, EU, gemeente, wetterskip, en overige derden).
- de bijdragen van eigen provinciale middelen grofweg de helft bedragen van de rijksmiddelen.
- een groot deel van de rijksmiddelen uit ILG-middelen bestaat.

- zowel rijk als provincie nog niet de helft van wat beloofd is toegezegd/besteed hebben d.d. juni 2011
- van het beloofde ILG-rijksgeeld er volgens deze cijfers nog 29 miljoen over is.
- er ook in de toekomst talloze mogelijkheden zijn voor alternatieve financieringsbronnen.

Bestaande (manifest-)notities

Vertrekpunten voor deze notitie betreffen daarnaast eerdere notities waarin uitgangspunten vermeld staan die meegenomen zijn bij de gedachtenvorming ten aanzien van dit Fries Manifest. Het gaat met name om:

- Het Plan van Aanpak 'samen aan de slag in Fryslân, manifest van de PCLG', Arnoud de Vries/Jurjen Kingma, versie 5 april 2011.
- De preambule van het coalitieakkoord Fryslân (met name de paragrafen 'Economie' en 'Natuur, landbouw, milieu, energie en klimaat').
- De notitie 'Natuur, landschap en economie in een vitaal platteland', manifest van ANWB, FPG, de 12 Landschappen, LTO, Natuurmonumenten, NPN, RECRON, en Staatsbosbeheer, 9 juli 2010.
- de Verklaring van Linschoten
- de Beleidsagenda Landschap
- De notitie 'Samen voor een mooi en duurzaam Fryslân, bouwstenen voor een groen en duurzaam bestuursakkoord 2011-2015', FMF, Staatsbosbeheer, It Fryske Gea, Natuurmonumenten en Landschapsbeheer Friesland.
- De notitie 'Aandachtspunten voor het nieuwe College van GS in Fryslân', LTO Noord Fryslân, J. Kingma, 10 maart 2011.
- De verslagen van de bijeenkomsten van de PCLG en de werkgroep die invulling geeft aan het Plan van Aanpak (R.Bos (prov.), C. Smit (DLG), J.Kingma (LTO), A. de Vries (FMF, namens de natuurorganisaties), H. Gerritsen (Wetterskip)).
- De provinciale lijst met 'harde' en 'zachte' lopende initiatieven/projecten (36 stuks).
- Het Landbouwstructuuronderzoek Fryslân 2011 (DLG, 2011)
- KRW-beslisnota
- de samenwerkingsovereenkomst tussen Provincie en Wetterskip.
- Brief db Wetterskip Fryslân van 1 april 2011 aan formateur mevr. M. de Boer m.b.t. aandachtspunten waterbeheer ten aanzien van het coalitieakkoord
- Brief Staatssecretaris van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie t.a.v. verkoop-taakstelling BBL (1 juni 2011)

3. Visie

In dit manifest doen de partijen die deel uitmaken van de PCLG een voorstel hoe er omgegaan moet worden met de doelen voor het landelijk gebied in tijden van financiële krapte. De onder-tekenaars zijn van mening dat:

- er de komende jaren een focus moet komen te liggen op prioritaire gebieden.
- er een, weliswaar afgeslankte, maar goed functionerende robuuste EHS gerealiseerd moet worden. Temporiseren ten aanzien van inrichting tot 2022 is acceptabel, maar er moeten voldoende middelen beschikbaar zijn voor zowel verwerving, inrichting als beheer.
- in bepaalde gebieden realisatie van natuur op een andere manier zou kunnen plaatsvinden.
- landbouw een belangrijke drager is voor een vitaal platteland.
- nieuwe projecten ten aanzien van de kwaliteit van de ruimte, duurzaamheid en leefbaarheid nieuwe mogelijkheden bieden en ondersteuning verdienen.
- het werken aan een vitaal platteland moet gebeuren op basis van integraliteit en samenwerking.
- dit manifest een collectieve verantwoordelijkheid is en verplichtingen schept voor alle betrokken partijen.

Deze uitgangspunten zijn uitgewerkt in een paragraaf 'visie en aanpak'. Daarna worden vier invalshoeken van dit manifest nader toegelicht:

- het gezamenlijk aanpakken van verschillende doelen,
- de verschillende manieren om de in Fryslân gewenste natuur te realiseren,
- hoe de kwaliteit van de ruimte gegarandeerd kan worden, en
- de specifieke kansen voor nieuwe projecten.

Visie en aanpak

Fryslân is een kleurrijke en inspirerende provincie met een eigen karakter en veel kwaliteiten. Het landelijk gebied van Fryslân wordt met name gewaardeerd om haar rust en groene ruimte en vanwege de grote sociale samenhang. Niet voor niets is Fryslân in 2010 uitgeroepen als 'mooiste provincie van Nederland'. De belangrijkste Friese kernkwaliteiten liggen op het terrein van o.a. natuur, landschap, biodiversiteit en cultuurhistorie. Het platteland verandert echter snel. De in de PCLG vertegenwoordigde partijen spreken daarom gezamenlijk de intentie uit om de biodiversiteit te behouden en te streven naar robuuste watersystemen. En een sterke plattelandseconomie is daarbij noodzakelijk voor alle partijen.

De PCLG is van mening dat er in Fryslân een uitstekende basis is om de genoemde kwaliteiten verder te versterken: naast de fysieke aanwezigheid van deze bijzondere kwalitatieve waarden zijn er heel veel lopende initiatieven. De verweving en samenwerking tussen met name landbouw en natuur krijgt bijvoorbeeld behoorlijk gestalte. En ook op het gebied van duurzaamheid zijn er veelbelovende ontwikkelingen. De PCLG ziet daarom een toekomst voor Fryslân waarin deze kwaliteiten, maar ook de bestaande netwerken, verder worden versterkt: de basis van nu is dan uitgebouwd tot een structuur met sterke voorbeelden, zoals bijvoorbeeld goed ontwikkelde natuur of markante recreatieve routes. En er zijn energieke commissies en stevige trekkers die opereren in gesmeerd lopende gebiedscoalities en florerende projecten.

Dit streven voor de toekomst betekent concreet voor dit moment: het inzetten op een sterke landbouw, het afmaken van de EHS, geconcentreerd inzetten op weidevogels en botanische parels, het versterken van groen-blauwe dooradering en cultuurhistorische elementen, en een goede landschappelijke inpassing. Dit zal meer en meer geregeld moeten worden met particuliere overeenkomsten, arrangementen, en (al dan niet agrarische) samenwerkingsverbanden.

Dat er de komende jaren bezuinigd moet worden is een gegeven. Een efficiëntieslag is daarom onvermijdelijk. Bovendien zullen er, soms pijnlijke, prioriteiten gesteld en keuzes gemaakt moeten worden. Daarmee kunnen expliciet bepaalde projecten boven water gehouden worden en vallen andere af. Een voordeel van het maken van duidelijke keuzes is dat de huidige onzekerheid voor veel particuliere grondgebruikers daarmee wordt verkleind. Daarnaast is het zaak om waar er nú geld beschikbaar is en geld met geld (dus werk met werk) gemaakt kan worden, te zorgen voor snelheid in de uitvoering. Ook dit verkleint de onzekerheid, maar garandeert bovendien het halen van de harde deadlines en uiteindelijke realisatie.

Met dit manifest is de steen die van de berg naar beneden rolt niet tegen te houden. Maar hij kan wel in een bepaalde richting worden gestuurd. Het manifest is realistisch, en gebaseerd op financieel onderbouwde keuzes. Deze keuzes moeten wat ons betreft expliciet gevolgd worden door het motto 'wát je doet, doe dat goed'. En dat kost geld, niet alleen voor uitvoering, maar ook voor voorbereiding en beheer. Met name in de verkenningsfase van nieuwe projecten is ondersteuning vereist. Een multifunctionele ontwikkelingsstrategie voor het platteland die uitgaat van het belang van het hele proces -van voorbereiding, planvorming en uitvoering tot en met de beheersfase van een project- vraagt daarbij nadrukkelijk om regie door overheden. Er is daarom procesgeld nodig in de beginfase van projecten om publiek-private samenwerking van de grond te krijgen en de vele lokale initiatieven en organisaties en ondernemers die wat willen, te stimuleren. Daarnaast is nader onderzoek gewenst naar de effectiviteit en mogelijkheden voor kostenbesparing ten aanzien van beheer. Betrokken partijen zullen daar zelf suggesties voor doen.

Verskillende doelen gezamenlijk aanpakken

De PCLG heeft, net als de provincie Fryslân een vitaal platteland voor ogen dat duurzaam is ingericht. Duurzame inrichting betekent onder anderen behoud van de biodiversiteit. Een belangrijk ingrediënt van die ambitie is daarom: versterking van natuur en landschap. Vanwege de toenemende complexiteit en claims op de ruimte wordt het steeds belangrijker meerdere doelen in samenhang te realiseren. Wij vinden integrale gebiedsontwikkeling daarvoor een goed instrument dat inmiddels haar waarde heeft bewezen. Hiermee kunnen niet alleen natuur en landschap, maar ook andere doelen als bijvoorbeeld recreatie, water en leefbaarheid worden gerealiseerd. Koppeling van doelen heeft een inhoudelijke, een maatschappelijke én een financiële meerwaarde (o.a. draagvlak, schaalvoordelen, en cofinanciering). Het werken met streekagenda's kan deze integrale gebiedsontwikkelings-processen stimuleren, faciliteren, coördineren en daarnaast ook in de toekomst zorgen voor de noodzakelijke prioritering.

Realisatie van natuur kan op verschillende manieren

Natuur is een breed begrip. De manifestpartijen gaan ervan uit dat, behalve binnen de begrenzing van de EHS, er in de praktijk ook natuur gerealiseerd zou kunnen worden zonder dat deze EHS-begrensd is, op een andere dan de gebruikelijke manier.

Er worden momenteel wijzigingen voorgesteld ten aanzien van de oorspronkelijk begrensde EHS; ten eerste door de provincie, en ten tweede aanvullend in dit manifest.

Op initiatief van de provincie Fryslân is, in samenspraak met verschillende organisaties, een nieuwe EHS vastgesteld die zo'n 700 hectare kleiner is dan de oorspronkelijke. Waar de nieuwe begrenzing precies ligt is nog niet bekend. Deze *herijkte* EHS is vertrekpunt geweest bij de gedachtenvorming en uitwerking in dit manifest. Daarbij wordt door ons voorgesteld dat in aanvulling op de voorgestelde *herijking*, in beperkte, niet prioritaire, gebieden (met name buiten integrale gebiedsontwikkeling waar EHS-realiseren in het verleden lastig is gebleken) het EHS-predicaat zou kunnen vervallen; de aankoopplicht en schaduwwerking verdwijnen, de duidelijkheid neemt toe. Er ontstaat een nader afgeslankte EHS, maar dat wil niet zeggen dat er minder natuur komt. Over vier jaar zou expliciet onderzocht moeten worden of er op vrijwillige basis voldoende nieuwe natuur gerealiseerd wordt om deze afslanking te rechtvaardigen. Herbegrenzing zou dan eventueel weer overwogen kunnen worden.

Vooralsnog is de begrensde EHS die overblijft in het manifestvoorstel dus kleiner dan de *herijkte* EHS van de provincie. Dit wordt nader toegelicht in paragraaf 5 bij de beschrijving van de categorieën gebieden.

De manifestpartijen hechten eraan dat voor de EHS die overblijft geldt: doen wat ecologisch gezien noodzakelijk is. Dit lijkt een open deur, maar is een belangrijk uitgangspunt waaraan zeker in krappe tijden vastgehouden moet worden. Als er aangekocht wordt, moet er ook geld zijn om in te richten en te beheren. En als een particulier tot inrichting en beheer overgaat, moet daar een adequate vergoeding tegenover staan. Wij vinden dit een harde randvoorwaarde voor een grote categorie gebieden. Een integrale, gebiedsgerichte en projectgerichte aanpak kan de samenhang, en daarmee de koppeling verwerving-inrichting-beheer, scherp in beeld en boven tafel houden. Die gebieden waar nu integrale gebiedsontwikkelingsprojecten lopen en gebieden waar harde (bestuurlijke, juridische, maar vaak ook internationale) verplichtingen liggen worden beschouwd als prioritaire gebieden. In deze gebieden blijft aankoop en inrichting van natuur het vliegwiel en kunnen andere doelen (landbouw, water, landschap, recreatie) meeliften. Ook prioritair zijn enclaves en botanische parels buiten deze projecten. Er is daarnaast een categorie gebieden en projecten waar de ecologische ambitie blijft, maar waar de inzet van ILG-geld en de aankoopverplichting losgelaten wordt. De combinatie doel-inrichting-beheer kan hier uiteindelijk een andere uitwerking krijgen dan de oorspronkelijk beoogde EHS-realiseren. Het gaat dan met name om weidevogelgebieden of gebieden met kansen voor groen-blauwe dooradering die niet (meer) binnen grote integrale gebiedsontwikkelingsprojecten liggen. Een verschuiving in de tijd plus een alternatieve financiële constructie kunnen hier een grote besparing opleveren, die weer ten goede kan komen aan andere doelen. Bovendien kunnen initiatieven uit de streek gestimuleerd, en andere financiële bronnen aanbeoordeld worden.

De kwaliteit van de ruimte garanderen

Ruimte en sociale samenhang zijn gerenommeerde specifieke kwaliteiten van Fryslân. De kwaliteit van het landelijk gebied staat echter onder druk. Intensivering van bepaalde functies gaat ten koste van weer andere functies. Bijvoorbeeld de externe werking van Natura 2000-gebieden op de landbouw, recreatie in beschermde natuurgebieden, of cultuurhistorische waarden en weidevogels in intensieve landbouwgebieden. Ook wat ruimtelijke kwaliteit betreft moeten er keuzes gemaakt worden. Verruiging en verrommeling kunnen vanwege bezuinigingen snel ontstaan wanneer ruimtelijke kwaliteit een sluitpost van projecten wordt. Ook daarom moeten er keuzes worden gemaakt. Wij kiezen daarom voor investeren in de (toekomstige) Nationale Parken en de (huidige) Nationale Landschappen, en in aanvulling daarop ook voor Zuid-Oost Fryslân omdat hier momenteel veel kansrijke initiatieven leven.

Behalve het maken van keuzes, is het ook de kunst om functies te combineren, op de goede plaats te krijgen, en aldaar te versterken. Dat vraagt om creativiteit en het vraagt om samenwerking en kruisbestuiving. Wij vinden het daarbij essentieel dat de inspanningen en financiën voor het thema landschap gehandhaafd blijven.

Met name het uitgangspunt van ruimtelijke kwaliteit biedt ook veel kansen voor het maken van afspraken in de publiek-private sfeer, koppelkansen, en streekarrangementen in combinatie met recreatie (rood voor groen, rood voor blauw, etc.).

Nieuwe initiatieven m.b.t. duurzaamheid en leefbaarheid bieden veel kansen

Het bieden van ruimte om te innoveren en het met zekerheid kunnen garanderen van ontwikkelingsruimte is essentieel. Dit levert behalve duurzaamheid ook draagvlak op. Daarom verdienen projecten met kansen op dit vlak ondersteuning. Met name in deze categorie zal procesgeld of voorfinanciering een goede diepte-investering blijken. Met name de sector landbouw loopt hard vooruit en kan ook in het kader van koppeling met andere sectoren veel betekenen. Er zijn veel ontwikkelingen op het gebied van onder meer energievoorziening en het toepassen van innovatieve technologieën die aanknopingspunten bieden voor bijvoorbeeld natuur en recreatie. Er zijn in deze categorie mogelijk ook veel andere financieringsbronnen toepasbaar, zoals bijvoorbeeld het GLB en het Friese Meren Project (fase II).

4. Manifest-uitgangspunten

De PCLG-partijen hebben gezamenlijk de volgende uitgangspunten geformuleerd. Dit zijn tevens belangrijke criteria die toegepast zijn bij de beoordeling van de huidige gebiedsprojecten (zie Bijlage 2).

- Duidelijkheid
Het maken van keuzes en het stellen van prioriteiten verkleint onzekerheid. Duidelijkheid over hectares, instrumenten en financiële middelen stimuleert innovatie. Dit kan bereikt worden door het beperken van grondclaims, het verkorten van procedures, het uitvoeren van efficiënte projecten, het verkorten van de tijd tussen planvorming en uitvoering, het voeren van een duidelijke regie en heldere verantwoordelijkheden, etc. Hiermee kan ook een vermindering van schaduwwerking bereikt worden.
- Integraliteit
Vanwege de toenemende complexiteit en ruimtelijke claims wordt het steeds belangrijker maatschappelijke doelen in het landelijk gebied in samenhang te realiseren; integrale gebiedsontwikkeling is hiervoor een goed instrument. Koppeling met andere doelen/gebiedsontwikkelingen is daarom heel belangrijk en heeft, naast meerwaarde als het gaat om samenwerking in bijvoorbeeld streekagenda's, ook financiële meerwaarde (koppeling met andere financieringsbronnen). De verwachting is dat met het instrument 'gebiedsontwikkeling' meer, en kwalitatief betere, natuur en een mooier landschap gerealiseerd kunnen worden.
- Juridische en bestuurlijke afspraken en EU- en veiligheidseisen (Natura 2000, KRW, Oevers& Kaden, veiligheidsplan) verplichten tot uitvoering
Juridisch hard zijn (ontwerp)-overeenkomsten, vastgestelde landinrichtingsmodules, afgegeven beschikkingen, goedgekeurde bestekken. Uitvoering en afronding van de klassieke landinrichtingsblokken uit de pré-WILG-periode staat buiten kijf. Ook EU-verplichtingen en veiligheidsmaatregelen zijn hard. Wel worden deze verplichtingen zo-

danig geformuleerd dat, indien wenselijk of nodig, gebruik gemaakt wordt van de geboden ruimte (haalbaar en betaalbaar, vooruitschuiven in de tijd).

- Behoud van biodiversiteit en nadruk op robuuste watersystemen
Creëren van robuuste watersystemen i.v.m. biodiversiteits- en klimaatdoelstellingen. Dat kan met name door het opheffen van enclaves en/of aankoop essentiële verbindende sleutelpercelen. De focus en het financiële accent t.a.v. inrichting en beheer in natuurgebieden ligt in Natura 2000-gebieden en in de EHS (herijkt), maar ook in de overige gebieden wordt gestreefd naar ecologische samenhang (verbindingen en groen-blauwe dooradering).
- Reeds aangekochte en begrensde EHS wordt optimaal ingericht en beheerd
Er wordt vastgehouden aan de trits 'aankoop-inrichting-beheer' (ofwel particulier natuurbeheer-inrichting-beheer). Dat betekent dat het motto geldt: 'wát je doet, doe dat goed'. Realiseren nieuwe natuur vindt plaats door de meest gereede partij.
- Er zijn andere wegen die naar Rome leiden die minder geld kosten en meer draagvlak opleveren
Een deel van de oorspronkelijke EHS en de groen-blauwe verbindingen kunnen ook met een andere werkwijze en met andere middelen gerealiseerd worden, met meer draagvlak in de samenleving, zonder af te doen aan de oorspronkelijke ecologische ambitie.
- Overdrukgebieden en knelpunten m.b.t. landbouwverkeer en natuur & landschap faciliteren met o.a. kavelruil
Naast een kavelruilbureau moeten ook andere (financiële) instrumenten hiervoor ingezet worden, zoals bedrijfsverplaatsing, locatiebeleid voor agrarische bestemmingen (Nije Pleats), etc. Maar ook ten behoeve van natuur en landschap zou actief kavelruil toegepast kunnen worden om de huidige bezittingen van NB-organisaties maar ook particuliere bezittingen te clusteren in gebieden met een buffer-, weidevogel- en halfnatuurlijke graslanddoelstelling.
- Landschap en ruimtelijke kwaliteit
Landschap is een essentieel onderdeel van toekomstige streekagenda's. Landschap en Cultuurhistorie zijn erkende en unieke kernkwaliteiten van Friesland en van wezenlijk belang voor haar identiteit. Landschap heeft een intrinsieke waarde en is een belangrijke basis voor integrale sociaal-economische en duurzame ontwikkelingen. Landschap, Cultuurhistorie en Erfgoed zijn bovendien een bindmiddel voor het totale toeristisch-recreatieve product van Friesland. De twee Nationale Landschappen en Zuidoost Fryslan zijn hierbinnen prioritaire gebieden waar veel koppelmogelijkheden liggen. Netwerken (koöperaasje) zijn onontbeerlijk om deze mogelijkheden om te zetten in creatieve oplossingen en goede projecten. Betrokkenheid bij de eigen leefomgeving is de basis voor een duurzaam landschap(sbeheer) en ruimtelijke kwaliteit.
- Innovatie en duurzaamheid
Het bieden van ontwikkelingsruimte en ruimte om te innoveren is belangrijk. Dit levert namelijk behalve duurzaamheid ook draagvlak op. Koppeling van beheer met duurzaamheid levert veel kansen op voor het landelijk gebied (benutting vrijkomende biomassa, mestvergistings, energiebalansen, etc). Kansen voor hernieuwbare energie (zonne-energie, aardwarmte, wind) moeten benut worden.

5. uitgangspunten op gebiedsniveau

Om tot conclusies op gebiedsniveau te komen is gebruik gemaakt van een matrix (zie **Bijlage 3**). In de matrix staan verschillende gebiedsprojecten in de kolommen. In de rijen staan de overeengekomen belangrijkste criteria. De matrix geeft met plusjes het specifieke belang van een gebied of project aan. Conclusies die hieruit getrokken kunnen worden zijn verwerkt in deze paragraaf in de vorm van vijf verschillende categorieën gebieden.

Daarbij is een schatting gemaakt van de benodigde financiering. Dit manifest gaat voor een belangrijk deel over aankoop en inrichting van de EHS, omdat daar veel kosten mee gemoeid zijn en deze kosten een groot beslag leggen op het ILG-budget dat momenteel ter discussie staat. Voor kosten voor 'aankoop EHS' wordt de aanname/het voorstel gedaan dat een deel van deze kosten gefinancierd kan worden met inbreng van eigendommen BBL (zie schema **Bijlage 4**). In onderstaande berekeningen is daarom uitgegaan van een eindrestant van de aankoopbehoefte voor de totale EHS-taakstelling waarop de opbrengsten van de BBL-gronden

in mindering zijn gebracht. Dit is een aanname waarvan nog moet blijken of dit wenselijk en mogelijk is.

Naast aankoop en inrichting van EHS zijn er veel andere doelstellingen en maatregelen in het landelijk gebied die ook geld kosten. Het belang hiervan en de bijbehorende kosten zijn globaal in beeld gebracht voor zover dit mogelijk is.

Beheer wordt beschouwd als een apart thema. Het is te moeilijk gebleken om hier per categorie van projecten of per project een financiële inschatting van te maken.

Het Friese landschap

Voor het thema Landschap hanteren de landschapsorganisaties een Fryslân-brede strategie welke op geld gezet is. Speciale aandacht verdienen de Nationale Parken en Nationale Landschappen (Alde Feanen, Drents Friese Woud, Lauwersmeer, Schiermonnikoog, Zuidwest Fryslân, Noardelike Fryske Wâlden. Hieraan is specifiek toegevoegd Zuid-oost Fryslân, omdat dit gebied als vervolg op het ROM en op grond van de huidige initiatieven met name vanuit de sector landbouw veel aanknopingspunten biedt voor nieuwe ontwikkelingen. Voor beide categorieën (het totale Friese landschap, en de bijzondere gebieden van nationaal belang hierbinnen) geldt dat zij profiteren van projecten en maatregelen in de deelgebieden zoals deze hieronder in de verschillende categorieën onderscheiden worden. Het gaat in onderstaande indeling met name om ecologische maatregelen en kosten die gemoeid zijn met aankoop en inrichting EHS. Echter, daarnaast is specifiek voor heel Fryslân en voor de nationale voorbeeldgebieden geld nodig voor onderhoud van landschaps- en cultuurhistorische elementen, voorlichting en educatie, recreatie, en leefbaarheid (op basis van bijvoorbeeld de Kanskaart Zuidwest Fryslân, activiteiten Elan, opschaling landschapsfonds Oranjewoud-Katlijk naar Zuidoost-Fryslân, verbreding Landschapsvisie Noordelijke Fryske Wâlden, etc.). Een inschatting van de benodigde kosten voor deze overige doelstellingen kan gedaan worden op basis van de begroting van de PMJP 2007-2013 (provincie Fryslân) en de visie en begroting van Landschapsbeheer.

In de twee gebieden Swette-de Burd en Oranjewoud-Katlijk zijn nagenoeg alle EHS-hectares verworven. Deze gebieden moeten nog wel ingericht worden. In de kosten is voorzien en er komen geen nieuwe modules meer.

Waddenzee

Het mariene ecosysteem van de Waddenzee is een belangrijk en onlosmakelijk onderdeel van de provinciale Ecologische Hoofdstructuur. Deze zee-natuur heeft veel betekenis voor de lokale economie (met name toerisme en visserij). De laatste jaren is duidelijk geworden dat het Wadden-ecosysteem gevoelig is bepaalde vormen van menselijk medegebruik. Het voedselweb is incompleet, schelpdierriffen komen op een te gering areaal voor en er is een nieuw evenwicht tussen beleven en rust gewenst. Daarom steunen we met dit manifest het werken aan het herstel van het mariene ecosysteem, zoals in gang gezet met het Programma 'Naar een Rijke Waddenzee'. Ook steunen we de transities naar duurzaam medegebruik, zoals beoogd door de mosselvisserij, de handkockelaars, de kleinschalige kustvisserij, de havens (specialisatie) e.d. Wij pleiten ervoor voortvarend uitvoering te geven aan de Visserijvisie 'Hollenga'. Tot slot pleiten we ervoor dat de herstelde natuur en het nieuwe evenwicht tussen beleven en rust voor dieren goed wordt geborgd. Dit willen we vorm geven door het buitendijkse natuur- en recreatiebeheer in handen te geven van de professionele terreinbeheerders. Voor de financiering van dit beheer kan er een uitbreiding van het SNL komen, of een andere vorm zoals fondsvorming vanuit het Waddenfonds of een andere (eenmalige) storting.

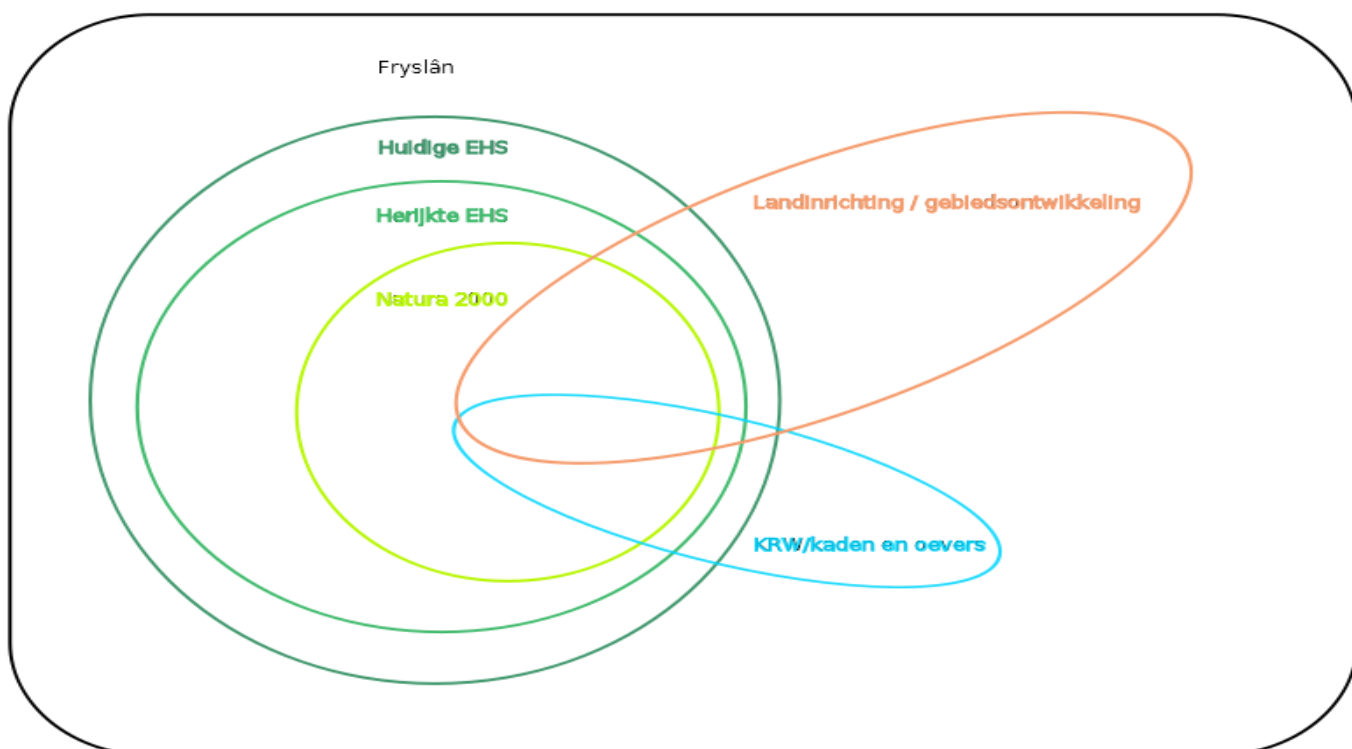
Herijking

Uitgangspunt bij de berekeningen is een door de provincie voorgestelde, maar nog niet opgeleverde *herijkte* EHS. De herbegrenzing heeft plaatsgevonden in samenspraak met betrokken partijen en is ecologisch goed onderbouwd. Van ongeveer 700 hectare aan gebieden die vanuit ecologische gezichtspunt niet of in geringe mate bijdragen aan het functioneren van de EHS vervalt de begrenzing en de aankoopplicht. Deze categorie grond is een categorie die momenteel lastig onder te brengen is in de hier toegepaste begrotingssystematiek. Het is momenteel niet exact duidelijk welke gronden hiervoor aangewezen zijn, en welke ecologische doelstellingen deze vertegenwoordigen. Deze groep moet gespecificeerd worden en de nu volgende ge-

biedsindeling en het schema met de totaalberekening moeten uiteindelijk hierop bijgesteld worden.

Vijf gebiedscategorieën

De PCLG-partijen vinden dat op basis van bovengenoemde uitgangspunten en ambities ook met minder middelen er genoeg mogelijkheden zijn om Fryslân gezond te houden en te ontwikkelen. Om op korte termijn richting te geven aan de te maken keuzes is een onderverdeling gemaakt in gebieden. Er zijn verschillende categorieën onderscheiden met elk een ander accent, focus en/of aanpak. Het gaat om een onderscheid dat scherpte biedt in het denken over inrichtingsopgaven en financiële oplossingen, maar dat in de praktijk soms niet zo scherp te trekken zal zijn. De categorieën moeten in samenhang worden beschouwd en uitgewerkt, en de uiteindelijke afbakening moet in overleg met de streek gebeuren. De eerste drie categorieën zijn prioritair qua geld.

Categorie 1 Integrale gebiedsontwikkeling

Gebied/project	Integrale gebiedsontwikkeling met EHS-opgave aankoop en inrichting
Koningsdiep	Uitgangspunt is een <i>herijkte</i> EHS*. Voor zover de EHS-taakstelling nog niet is afgerond: Deze wordt vóór 2018 aangekocht, en vóór 2022 ingericht. Alle andere gebiedsdoelstellingen blijven gehandhaafd.
Beekdal-Linde (inclusief Wolvega-zuid)	
Bûtenfjild	
Alde Feanen	
Oude Willem	
Achtkarspelen-Zuid	

Ferwerderadiel (buitendijks)	Totale kosten aankoop : 17.8 mln
Gebiedsontwikkeling Centrale As	Totale kosten inrichting : 31 mln
Gebiedsontwikkeling N381	Kosten/jaar (t/m 2015): 4 mln

* De herijkte EHS is de nieuwe afgeslankte versie van de begrensde EHS zoals deze wordt voorgesteld door de provincie Fryslân. De exacte ligging hiervan is nog niet bekend.

Toelichting:

In deze categorie gaat het om integrale gebiedsontwikkelingsprojecten met een EHS-opgave. Uitgangspunt is de herijkte EHS: dit is de nieuwe versie van de begrensde EHS zoals deze wordt voorgesteld door de provincie Fryslân. De exacte ligging hiervan is nog niet bekend. Voor zover de EHS-taakstelling nog niet is afgerond worden deze gronden vóór 2018 aangekocht, en zo veel mogelijk direct, maar uiterlijk vóór 2022 ingericht. De EHS-status blijft daarmee gehandhaafd voor de herijkte EHS. Daarmee is er duidelijkheid over de toekomstige functie van de gebieden en is er geen sprake van schaduwwerking. Alle andere gebiedsdoelstellingen (waaronder KRW) blijven voor deze projecten gehandhaafd; afspraken worden nagekomen.

De taakstelling EHS wordt deels met beschikbaar BBL-grond gerealiseerd. Er resteert ten behoeve van deze gebieden 465 hectare die aangekocht moet worden of gerealiseerd moet worden d.m.v. particulier natuurbeheer. Dit laatste is iets goedkoper. In deze gebieden moet nauw samengewerkt worden tussen de traditionele natuurbeschermers en particulier natuurbeheerders.

Het gaat om de volgende gebieden: de landinrichtings-/gebiedsontwikkelingsprojecten Koningsdiep, Beekdal-Linde (inclusief Wolvega-Zuid), Bûtenfjild, Alde Feanen, Oude Willem, Achtkarspelen-Zuid, Ferwerderadiel (buitendijks), en de twee gebiedsontwikkelingen ten behoeve van nieuwe infrastructuur: Gebiedsontwikkeling Centrale As, en Gebiedsontwikkeling N381.

Inschatting totale kosten Categorie 1

De benodigde aan te kopen en in te richten hectares zijn afgeleid uit de restantcategorie in het schema (de laatste restanthoeveelheid zie **Bijlage 3** in **blauw**)*.

Kosten aankoop: 465 ha * € 40.000,-/ha = 18.6 mln

Inschatting bij 80 % aankoop (372 ha) en 20 % particulier natuurbeheer (pnb; 93 ha) en 20 % minder kosten indien pnb: $372 * 40.000 + 93 * 80 \% * 40.000 = 17.8$ mln.

Kosten inrichting: 4362 hectare * € 7000,-/ha = 31 mln

* N.B. Dit zijn niet *alle* benodigde hectares! Ook beschikbare BBL-grond op de juiste plek (zie het aankoopschema) wordt (dus zonder deze te hoeven aankopen) voor deze categorie ingezet.

Categorie 2 Gebieden met harde verplichtingen

Natura 2000-Gebieden, KRW en Oevers & Kaden	Europese verplichtingen en verplichtingen in het kader van de waterveiligheid
Drents Friese Wold	Uitgangspunt is volledige uitvoering van de voorgestelde (in principe haalbare en betaalbare) maatregelen. Dit is noodzakelijk om aan de Europese verplichtingen te voldoen. Voor de uitvoering van de maatregelen in deze gebieden gelden dwingende termijnen. Voor KRW-projecten gaat het om 2016. Voor Natura 2000 geldt dat de doelstellingen gemotiveerd ook na de 1 ^e beheerplanperiode
Merengebied	
Waddengebied	
N.Fr. Buitendijks (Noordzeekustzone)	
De Deelen	
Rottige Meente	
Lauwersmeer	
Grote Wielen	
Koningsdiepdal	

KRW-projecten buiten N2000 (binnen de EHS)	bereikt mogen worden.
Kade- en oeverprojecten buiten EHS die niet binnen alle bovengenoemde gebieden/projecten vallen	Kosten zijn deels gedekt maar voor het overige momenteel nog niet in te schatten. Kosten/jr (t/m 2015): 1 mln (<i>indicatief!</i>)

Toelichting:

In deze categorie gaat het om gebieden waar verplichtingen liggen die juridisch hard zijn. Dit zijn Natura 2000-Gebieden, gebieden met KRW-doelstellingen en gebieden met verplichtingen ten aanzien van Oevers & Kaden. Het betreft Europese verplichtingen en verplichtingen in het kader van de waterveiligheid. Deze kunnen ook samenvallen met elkaar en met gebiedsontwikkelingsprojecten uit categorie 1.

Uitgangspunt is volledige uitvoering van de voorgestelde (in principe haalbare en betaalbare) maatregelen. Dit is noodzakelijk om aan de Europese verplichtingen te voldoen. Voor de uitvoering van de maatregelen in deze gebieden gelden dwingende termijnen. Voor KRW-projecten gaat het om 2015. Voor Natura 2000 geldt dat de doelstellingen gemotiveerd ook na de 1^e beheerplanperiode bereikt mogen worden.

Verdrogingsmaatregelen hebben prioriteit, maar deze zijn voor een groot deel met aankoop en inrichting EHS in de prioritaire gebiedsontwikkelingsprojecten (categorie 1) veiliggesteld. Maatregelen m.b.t. de stikstofproblematiek worden apart gefinancierd (PAS-geld = Europees geld). Naast EHS-realisatie, PAS-maatregelen, maatregelen die met KRW-geld gefinancierd kunnen worden, en een categorie maatregelen die onder regulier beheer van een terreinbeherende organisatie vallen, kunnen nog specifieke maatregelen nodig zijn om aan de (instandhoudings)doelstellingen en eisen te voldoen. Deze moeten begroot en gefinancierd worden.

Voor de uitvoering van de maatregelen in deze gebieden gelden dwingende termijnen. Voor KRW-projecten gaat het om 2016. Voor Natura 2000 geldt dat de doelstellingen gemotiveerd ook na de 1^e beheerplanperiode bereikt mogen worden (een beheerplanperiode eindigt 6 jaar na vaststelling). In de Natura 2000-beheerplannen wordt standaard een tijdsplanning t.a.v. de uitvoering voorgesteld (maatregelen 1^e beheerplanperiode, en maatregelen t.a.v. de periode daarna).

Deze categorie bevat de volgende gebieden:

- De N2000-gebieden (Drents Friese Wold, Merengebied, Waddengebied, De Deelen, Rot-tige Meente, Lauwersmeer, Grote Wielen, Koningsdiepdal).
- Voor KRW en Oevers & Kaden-gebieden gaat het om KRW-projecten buiten N2000 (binnen de EHS), en Kade- en oeverprojecten buiten EHS die niet binnen alle bovengenoemde gebieden/projecten vallen (Tjonger, Gouden Boaium, Houkesloot, Potten, Sneekermeer, It Heidenskip, Blesb. Polder, Burgumermar/ de Leijen, Gaastmeer, Hooivaart Akkrum, vaarten in ZO-Fryslan zonder recreatievaart, Helomavaart, de Swette en om vispassages).

Inschatting totale kosten Categorie 2

Het is niet mogelijk om nu al een inschatting te maken van de kosten en de benodigde financiering, nu veel beheerplannen nog in de fase van opstellen verkeren. Sommige kosten zijn wellicht gedekt (PAS, KRW, regulier beheer) en een deel hiervan kan pas uitgegeven worden als er cofinanciering aan te pas komt (KRW). De voorgestelde maatregelen lopen bovendien sterk uiteen zodat een inschatting met normkosten op dit moment geen meerwaarde heeft. In eerste instantie wordt een indicatief bedrag van 1 mln per jaar gereserveerd.

Categorie 3 Enclaves en parels

Gebied/project	Specifieke enclaves en parels
Restopgave nog te verwerven EHS (<i>buiten</i> bovengenoemde gebiedsontwikkelingsprojecten en gebieden met harde verplichtingen). Nadere exacte aanduiding om welke gebieden het gaat is gewenst.	Met name enclaves die weidevogelgebieden afronden, en gebieden met botanische waarden/potenties. Begrenzing, aankoopverplichting en planologische bescherming blijven in stand. Totale kosten aankoop : 15.6 mln Totale kosten inrichting : 2.7 mln Kosten/jr (t/m 2015): 1.5 mln

Toelichting:

In het landelijk gebied liggen specifieke EHS-begrensde gebieden die bij voorrang aangekocht en ingericht zouden moeten worden. Het gaat bij deze categorie om het uiteindelijk kunnen realiseren van ecologisch goed functionerende gebieden. Bepalend voor realisatie is de verwerving van enclaves en parels of specifieke terreinen die nodig zijn om de EHS robuust af te kunnen ronden. Dit betreft met name weidevogelgebieden en gebieden met botanische waarden daar waar geen landinrichting plaatsvindt of heeft plaatsgevonden en geen meervoudige doelen aan de orde zijn. De aankoop van enclaves heeft prioriteit omdat hiermee een veel groter gebied ingericht kan worden. Kansen voor aankoop en inrichting moeten aangegrepen en, sterker nog, actief gestimuleerd worden. Daarom blijven de oorspronkelijke EHS en bijbehorende instrumenten hier gehandhaafd. Aankoop geschiedt vóór 2018; inrichting ook zo veel mogelijk vóór 2018, maar uiterlijk 2022. Nagedacht moet worden welke vorm van actieve acquisitie toegepast zou moeten worden om het tempo van realisatie specifiek voor deze categorie te verhogen.

Het gaat om gebieden waar geen meervoudige doelstellingen liggen. In het geval van weidevogeldoelstellingen moet nadrukkelijk de samenwerking met agrarische natuurverenigingen gezocht worden. Bekeken moet worden hoe de weidevogeldoelstellingen in overleg met de streekpartners het best gehaald kunnen worden.

Deze categorie bevat de restopgave van vóór 2018 te verwerven EHS *buiten* bovengenoemde gebiedsontwikkelingsprojecten en gebieden met harde verplichtingen (Categorie 1 en 2). De gebieden van deze categorie worden hier niet limitatief opgenoemd. Een nadere verkenning moet uitgevoerd worden om exact te kunnen bepalen om hoeveel enclaves en parels het gaat en waar deze liggen.

Er kunnen overigens ook terreinen onder vallen binnen landinrichtingsgebieden welke reeds, of in de nabije toekomst, afgerond zijn: (toekomstige) voormalige landinrichtingsgebieden, zoals Baarderadeel, Echtener & Grote Veenvolder, Doniawerstal, Wymbritseradiel, Ameland, Midden Opsterland, polder De Samenvoeging, Huitebuursterbuitenpolder, etc. Dit zijn ook gebieden waar compensatieplannen ingevuld kunnen worden.

Inschatting totale kosten Categorie 3

Voor een inschatting van de kosten gaat het om de getallen in de vakken in **rood** uit het aankoopschema (zie **Bijlage 3**). Voor inrichting worden daarna dezelfde hoeveelheid hectares aangehouden.

Kosten aankoop

Deze enclaves en parels maken deel uit van de volgende twee clusters uit **Bijlage 3**:

- EHS-begrensde gronden buiten landinrichting/gebiedsontwikkeling met een weidevogeldoelstelling (inschatting: 1356 ha) .
- Restanttaakstellingen van oude blokken en blokken die in de toekomst als zodanig beschouwd kunnen worden ('toekomstige voormalige' blokken) (inschatting: 592 ha).

Totaal: 1957 hectare.

Aanname is dat 20 % van deze twee clusters bestaat uit enclaves of specifieke botanische parels waarvan het belangrijk is dat deze op korte termijn gerealiseerd kunnen worden.

Voorlopige inschatting kosten reguliere aankoop: 20 % * 1957 ha * € 40.000,- = € 15.6 mln

Kosten inrichting

De totale kosten bij inrichting zijn dan als volgt: $20\% * 1957 \text{ ha} * € 7.000 = 2.7 \text{ mln.}$

Totale kosten aankoop en inrichting categorie 3:

De totale kosten worden geschat op $15.6 + 2.7 = 18.3 \text{ mln}$

Categorie 4 Kansrijke groene en groen-blauwe gebieden

Gebied/project	Kansrijke gebieden voor (weidevogel)natuur en groen-blauwe dooradering
Voormalige EHS-gebieden	Het bereiken van natuurdoelen geschiedt op initiatief uit de streek. Realisatie is maatwerk en wordt gestimuleerd met cofinanciering en op basis van alternatieve instrumenten en/of financieringsconstructies. Geen begrenzing op kaart en geen aankoopplicht. Wel een kansenkaart. Totale kosten aankoop : 4 mln Totale kosten inrichting : 0.7 mln Kosten/jr (t/m 2015): 1 mln
De Leijen (voormalige l.i. Drachten)	
Gaasterland	
EVZ (provinciale ecologische verbindingso-nes)	
RNAs (robuuste natte as)	

Toelichting:

In deze categorie gaat het om de gebieden waarvan erkend wordt dat er goede kansen zijn om groene of groen-blauwe doelen te realiseren. Een deel van deze gebieden bestaat uit gebieden buiten de hiervoor genoemde (prioritaire) categorieën waar de EHS kan vervallen. Daarnaast gaat het om ecologische verbindingen (provinciale en robuuste). Deze gebieden zijn in de bovenstaande tabel concreet opgesomd, maar deze gebieden komen niet expliciet op perceelsniveau op een kaart te staan. Daarmee vervalt de planologische schaduwwerking. Wel komt er een kansenkaart. Bovendien zou er in het structuurplan een clausule moeten komen dat in de kansrijke gebieden positieve bestemming uitgangspunt is, dat een nieuwe natuurbestemming gestimuleerd zal worden, maar dat onomkeerbare rode ontwikkelingen niet worden toegestaan. Hoe dit exact geregeld moet worden moet nader onderzocht worden. Planologische bescherming na inrichting wordt op een vrijwillige basis geregeld, bijvoorbeeld via voorwaarden in contracten, publiek-private afspraken of via het peilbesluit. (Her)begrenzing is voor deze categorie niet meer aan de orde.

Initiatief voor het realiseren van deze doelen komt vanuit de ondernemers of andere particulieren of organisaties uit de streek. De provincie faciliteert. Er is hiervoor provinciale cofinanciering nodig die bijvoorbeeld gebruikt kan worden voor afkoop of inrichting. Maar er kunnen ook alternatieve (financierings)constructies ingezet worden (KRW, eenmalige afkoop van handi-caps, aanpassing peilbesluit). Het gaat om maatwerk. De ecologische potenties zijn uitgangspunt voor de te maken keuzes.

Dit is een categorie gebieden waar geen bindende afspraken met de streek gemaakt zijn en waar de (EHS-)ambities tot op heden moeilijk realiseerbaar bleken. Dat wil niet zeggen dat deze ambities nu kunnen vervallen. Niet voor niets stonden deze gebieden op kaart als geschikte gebieden voor (weidevogel)natuur en groen-blauwe structuren. Het is de moeite waard om het voor deze gebieden eens over een andere boeg te gooien en uit te gaan van nieuwe financiële mogelijkheden en initiatieven vanuit de streek.

Daarbij kunnen verbindingzones ook op een andere manier gerealiseerd worden: ecologische verbindingen kunnen op een kleinere schaal, smaller, maar meer in de haarvaten van het ecologische systeem vormgegeven worden. Dit hoeft ecologisch gezien niet overeen te komen met een lagere ambitie. Daarmee komen, naast landschapsbeheer, ook andere financieringsconstructies in beeld (GLB-diensten, blauwe diensten, KRW). Ook voor dit soort niet-EHS-begrensde natuur zou, in samenspraak met betrokken partijen, een vorm van ontwikkeling en bescherming (al dan niet planologisch) uitgewerkt kunnen worden.

Voor de eerstgenoemde cluster binnen deze categorie (de voormalige EHS-gebieden) zou op termijn onderzocht moeten worden of realisatie op deze manier voldoende van de grond komt. Het uiteindelijke resultaat op grond van de nieuwe mogelijkheden zal pas duidelijk worden na een evaluatie over 4 jaar (of jaarlijks). Dan zullen eventueel nieuwe en wellicht hardere keuzes gemaakt kunnen worden.

Het gaat in deze categorie om de volgende gebieden: Voormalige EHS-gebieden, De Leijen (voormalige l.i. Drachten), Gaasterland, EVZ (provinciale ecologische verbindingzones), en de zone van de RNAs (robuuste natte as).

Inschatting totale kosten Categorie 4

Voor een inschatting van de kosten gaat het om de getallen in de vakken in **rood** en **groen** uit het aankoopschema, en zwart voor de RNAs (zie **Bijlage 3**). Voor inrichting worden daarna dezelfde hoeveelheid hectares aangehouden.

Kosten in geval van afkoop

De eerstgenoemde cluster 'voormalige EHS-gebieden' is een deelverzameling van de volgende twee clusters in **Bijlage 3**:

- 1. EHS-begrensde gronden buiten landinrichting/gebiedsontwikkeling met een weidevogel-doelstelling (inschatting: 1356 ha) .
- 2. Restanttaakstellingen van oude blokken en blokken die in de toekomst als zodanig beschouwd kunnen worden ('toekomstige voormalige' blokken) (inschatting: 592 ha).

Totaal: 1957 hectare.

Aanname hierboven bij categorie 3 was dat 20 % van dit totaal bestaat uit enclaves of specifieke botanische parels waarvan het belangrijk is dat deze op korte termijn gerealiseerd kunnen worden (391 ha). Blijft over 80 % waarvoor het EHS-predicaat vervalt: 1566 ha.

Aanname is dat aankoop op een goedkopere manier gerealiseerd wordt (afkoop) en dat binnen deze categorie flink bespaard wordt op de standaard-verwervingskosten: er wordt hier gerekend met een bedrag dat 20 % van de normkosten bedraagt.

Uitgangspunt voor de berekening is de aanname dat 10 % van de genoemde clusters in de toekomst vrijwillig gerealiseerd wordt zou dat neerkomen op een bedrag van 10 % van (1566 + 65 + 172 + 254 + 3000) hectare * (20 % * € 40.000,-/ha) = 4 mln.

Kosten inrichting

Aanname is dat bij afkoop de inrichting eveneens op een goedkopere manier gerealiseerd wordt en dat binnen deze categorie flink bespaard wordt op de standaard-inrichtingskosten: er wordt hier gerekend met een bedrag dat 20 % van de normkosten bedraagt.

Kosten inrichting: Eveneens bij aanname dat 10 % op deze manier gerealiseerd wordt: 10 % * (1566 + 65 + 172 + 254 + 3000) ha * 20 % * € 7000,-/ha = 0.7 mln

Totale kosten aankoop en inrichting categorie 4:

De totale kosten worden geschat op 4 + 0.7 = 4.7 mln

Categorie 5 Nieuwe gebiedsontwikkelingsprojecten

Gebied/project	Nieuwe projecten met een accent op duurzaamheid, multifunctionele landbouw en recreatie
Riperkrite	Initiatieven en projecten op basis van nieuwe financiële dragers op het gebied van duurzaamheid, multifunctionele landbouw en recreatie. Koppelingen met bijvoorbeeld KRW, GLB, blauwe diensten, inzet van rood-voorgroen, multifunctionele arrangementen en particuliere overeenkomsten.
Eelân (Dokkumer Ee)	
GO Ferwerderadiel	
Terschelling	
Noordelijke Friese Wouden	
Friese waterlinie	
Rijke Waddenzee	
Nieuwe gebiedsontwikkelingsprojecten in de witte gebieden	

Toelichting:

In deze categorie gaat het om nieuwe initiatieven en projecten met een accent op duurzaamheid, multifunctionele landbouw en recreatie. Voor deze gebieden liggen er kansen op voortgang met nieuwe financiële dragers. Daartoe zal een accentverschuiving en creativiteit nodig zijn. Er lijken veel mogelijkheden te zijn voor initiatieven op het gebied van duurzaamheid. Maar ook nieuwe constructies op basis van recreatieve die een raakvlak hebben met het Friese Merenproject, en die een combinatie kunnen leggen met watermaatregelen en weidevogelkerngebieden kunnen perspectief bieden, bijvoorbeeld in de vorm van kwaliteitsarrangementen. Ook zijn er kansen in veenweidegebieden en (blauwe diensten, KRW, GLB). Deze nieuwe en toekomstige projecten vragen wel regie door overheden en procesgeld om de op- of doorstart te faciliteren.

Het gaat om de volgende gebieden: Súd Ie, Riperkrite, Eelân (Dokkumer Ee), Terschelling, Friese waterlinie, Rijke Waddenzee, en toekomstige nieuwe gebiedsontwikkelingsprojecten. Ook Ferwerderadiel zou voor een belangrijk deel in deze categorie kunnen vallen.

Inschatting totale kosten Categorie 5

Kosten procesgeld voorverkenning per project: 500 uren/project/jaar * € 110,-/uur = € 55.000,-

Bij een inschatting van een gemiddelde van 8 projecten per jaar, waarbij er steeds een project bijkomt en een project afvalt, zijn de totale kosten per jaar +/- 0.5 mln.

Aanname is dat het hier gaat om een voorinvestering. Procedures zijn steeds meer een gezamenlijke inspanning, en in de fase na de voorverkenning kan in intentieovereenkomsten de afspraak worden gemaakt dat de gemaakte proceskosten worden afgeboekt op het project.

Benodigde instrumenten

Grondverwerving

BBL heeft vele hectares buiten de EHS in eigendom. Uitgangspunt is dat een deel hiervan ingezet kan worden om grondverwerving ten behoeve van de EHS te realiseren. Met het oog op duidelijkheid, grondmobiliteit en snelle realisatie van natuurdoelen is het van belang deze grond op korte termijn door te leveren.

Daarnaast is de ondersteuning van kavelruil belangrijk voor het realiseren van meerdere doelen in het landelijk gebied.

Financiën

De financiële consequenties zijn op een rijtje gezet in een tabel (**Bijlage 5**)¹. Bij de kostenberekeningen is uitgegaan van de aanname dat een deel van de benodigde gronden aangekocht kan worden op basis van BBL-eigendom dat soms wel, maar soms ook niet speciaal voor dit doel (afronding restant EHS) is gekocht.

In eerste instantie komen de kosten voor aankoop en inrichting van gebieden met een EHS-verplichting neer op een beslag op het provinciale ILG-budget van ongeveer 7.5 miljoen euro per jaar tot en met 2015 (orde van grootte). Daarna zullen de uitgaven oplopen. De natuurbeschermingsorganisaties geven aan dat ze op termijn willen bijdragen aan inrichtingskosten. Ten aanzien van beheer zal een herprioritering plaats moeten vinden. Dit is een belangrijke kostenpost voor het landelijk gebied.

Daarnaast is extra geld nodig voor:

- maatregelen in Natura 2000-gebieden,
- harde cofinanciering voor KRW-verplichtingen indien deze snel moeten worden gerealiseerd,
- landschap en in het bijzonder de Nationale Parken en Landschappen, en
- procesgeld voor nieuwe initiatieven.

6. Beheer

Beheer van de EHS en overige natuur

Aan de bestaande afspraken/lopende beschikkingen mag wat de manifestpartijen betreft niet getornd worden. Maar beheersgelden moeten doelmatig en efficiënt worden ingezet. De huidige bezuinigingen zijn aanleiding om het beheer van natuur tegen het licht te houden. Gedurende de coalitieperiode zal een discussie moeten worden gestart over de doelmatigheid, de doelen, de systematiek en het rendement van alle vormen van beheer. Dit zal wellicht ook op nationaal niveau gaan gebeuren. Er zijn wellicht mogelijkheden voor efficiencyverhoging/kostenbesparing op basis van onderzoek naar haalbaarheid en rendement van natuurdoeltypen en beheerspakketten, meer samenwerking tussen natuurorganisaties, toename van beheer door lokale agrarische natuurverenigingen, grotere beheerseenheden, met name als het gaat om weidevogelbeheer bij particulieren en agrariërs. Een onafhankelijke partij zal ingeschakeld moeten worden om doelmatigheid en rendement van beheersvormen door te rekenen. Daarbij kunnen aan de ene kant rendement en kwaliteit van de natuur toenemen, maar zal aan de andere kant ook beantwoord moeten worden aan het doel 'bezuinigen'. De manifestpartijen achten het niet mogelijk op voorhand oplossingen aan te dragen met betrekking tot beheer.

Op basis van toekomstig nieuw beleid met betrekking tot natuurbeheer zullen nieuwe beschikkingen kunnen worden afgegeven. Tegen die tijd (einde coalitieperiode) is ook bekend wat het GLB met betrekking tot beheer te bieden heeft.

Beheer landschap buiten de EHS

Om landschapsonderhoud te kunnen plegen en het landschap te versterken is het volgende van belang:

- Aan de bestaande afspraken/lopende beschikkingen mag niet getornd worden.
- De provincie Fryslân moet de regierol oppakken bij de uitwerking van het GLB (Gemeenschappelijk landbouwbeleid). Maatschappelijke Diensten moeten mogelijk gemaakt worden voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Zonder goede coördinatie komt dit niet van de grond (te beginnen met de NFWouden).
- De werkzaamheden coördineren en op elkaar af stemmen en aanhaken bij bestaande of nieuwe financieringsbronnen (bv. landschapsfonds of energieopwekking);
- Het beheer van Nationale Parken en minimaal de bestaande landschapselementen in de twee nationale landschappen en Zuidoost Friesland moet veiliggesteld worden.

¹ Financiële consequenties zijn bepaald op basis van gegevens van DLG. Het is mogelijk dat de provincie andere cijfers hanteert.

- Stimuleer een koppeling van de landschapsonderhoudsprogramma's met alternatieve vormen van energie op regionale schaal. Producten uit landschapsonderhoud (hout als biomassa) die regionaal vrijkomen tevens in dezelfde regio aanwenden voor energieopwekking bijv. kleinschalige centrales voor dorpshuizen en andere instellingen.

7. Overwegingen

De manifestpartijen vinden het van belang dat het manifestvoorstel (financieel) is onderbouwd en dat op een creatieve manier naar financiering is gekeken.

In deze paragraaf worden een aantal algemene concrete uitgangspunten, overwegingen en conclusies genoemd ten aanzien van de realisatie en financiering van de doelen voor het landelijk gebied.

Natuurgrond buiten de EHS als financieringsbron?

In de nieuwe context, na de beleidswijziging van het huidige kabinet en in het licht van de benodigde bezuinigingen wordt natuurgrond buiten de (herijkte) EHS beschouwd als 'over'. Deze grond zou, behalve om de restopgave van de EHS te financieren, ook verkocht kunnen worden voor financiering van andere doelen in het landelijk gebied.

Echter, natuurgronden die (planologisch of privaatrechtelijk) natuur moeten blijven vertegenwoordigen een geringe waarde. Vooral als deze gronden buiten de herijkte EHS (komen te) liggen. Dan zijn er namelijk nauwelijks mogelijkheden om voor een beheervergoeding in aanmerking te komen.

Over een dergelijk voorstel heeft de staatssecretaris overigens ook al gezegd dat, indien het gronden betreft die met publieke middelen zijn aangekocht, de baten ten goede dienen te komen van publieke belangen. Bovendien acht hij het van belang dat de gerealiseerde biodiversiteit op die gronden niet verloren gaat, of bij herinvestering volledig gecompenseerd wordt. In het regeerakkoord is opgenomen dat de grond van Staatsbosbeheer buiten de EHS voor verkoop zal worden aangeboden. De opbrengst van deze gronden is echter als taakstelling ingeboekt; wat betekent dat dit geen extra inkomstenbron oplevert.

BBL-grond als financieringsbron?

Er wordt wel gesuggereerd dat er met het huidig bezit van BBL (veel) geld gegenereerd kan worden door dit bezit 'slim' in te zetten. DLG heeft deze mogelijkheden voor regio Noord verkend. Waardecreatie vindt alleen plaats door planologische functieverandering naar een bestemming die de grond meer waard maakt (met name wonen). Het huidige ILG-bezit is niet met die insteek gekocht, maar bevindt zich in het landelijk gebied. Rode functies liggen daar niet direct voor de hand. Zelfs in de meest optimale situaties qua bevolkingsontwikkeling (bijv. Meerstad) stagneren momenteel de ontwikkelingen. Gezien de marktsituatie zijn hiertoe geen mogelijkheden in regio Noord.

Er zijn wel andere mogelijkheden. Om de restantdoelstelling van de EHS te realiseren moet er nog grond aangekocht worden. Er is nadrukkelijk gekeken of er mogelijkheden zijn om de huidige voorraad aan BBL-gronden hiervoor in te zetten. Daarnaast zouden ook gronden van andere overheden ingezet kunnen worden. De provinciale 'grondpot' wordt daarmee expliciet ingezet om kosten van aankoop te besparen.

Naast een gedeelte BBL-grond die op de goede plek ligt maar nog overgedragen moet worden aan de toekomstige eigenaar, is er ook een gedeelte BBL-grond dat niet provinciaal inzetbaar is (zgn. 'ILG-oud-bezit'). Er is een categorie grond die ook niet beschikbaar is omdat deze ingezet moet worden ten behoeve van een ruilplan landinrichting (overbedeling Baarderadeel). Van de overblijvende BBL-grond is een deel aangekocht voor de EHS, en een deel met het oog op andere doelstellingen (m.n. landbouw). Voorgesteld wordt om beide laatste categorieën expliciet in te zetten voor de restantdoelstelling EHS. Temeer omdat de provinciale uitgaven t.b.v. landbouw de begroting al hebben overschreden.

Kanttekening hierbij is dat de staatssecretaris heeft aangekondigd dat BBL wordt verplicht om landelijk een groot aantal hectares te verkopen ten behoeve van de staatskas. Het is nog niet bekend om hoeveel hectares het zal gaan voor Fryslân.

Alternatieve financieringsconstructie voor aankoop en inrichting restopgave EHS

Sommige gronden met een EHS-doelstelling kunnen op grond van een alternatieve financieringsconstructie in eigendom blijven bij particulieren, en hoeven dan niet aangekocht te worden. Dit kan op de korte termijn een bedrag opleveren: namelijk een besparing op ILG-rijks-geld voor aankoop. Terreinen die hiervoor in aanmerking komen zijn bijvoorbeeld gronden met specifieke natuurdoelstellingen, de (flanken van) beekdalen, en graslandgebieden met een weidevogel-doelstelling.

De constructie zou bijvoorbeeld in de beekdalen als volgt kunnen werken: Binnen de huidige EHS begrenzing is (of komt) een kwetsbare strook natuur (met water, riet, moeras, moerasbos) in eigendom & beheer van NB organisaties (maar dat hoeft niet, dat kan ook een particulier zijn die natuur wil gaan beheren). Naast deze strook, dus ook binnen de huidige EHS begrenzing, ligt een buffergebied met natuurlijke- en halfnatuurlijk graslanden waar, indien noodzakelijk, een optimaal (hoog) waterpeil moet worden ingesteld. Op de vrij afstromende gronden naar het beekdal kunnen daarnaast waterremmende, en waterkwaliteits- en peilverhogende maatregelen genomen worden. Dit buffergebied kan in eigendom & beheer bij particulieren blijven en hoeft niet persé aangekocht te worden. Door de handicap af te kopen door middel van een beperkte éénmalige afkoop (20% van de agrarische waarde), of door de grond in erfpacht uit te geven, kan de bestemming landbouw blijven (agrarische bestemming met beperkende voorwaarden), en daarmee onder de regeling voor agrarisch natuurbeheer komen te vallen. De benodigde waterhuishouding ten behoeve van de natuurdoelstelling wordt vastgelegd in een peilbesluit. Financiering van een dergelijke afkoop zou bijvoorbeeld gekoppeld kunnen worden aan KRW-gelden. Ook graslandgebieden met een weidevogel-doelstelling kunnen op basis van een dergelijke afkoopconstructie in beheer bij particulieren (agrariërs) komen.

Deze aanpak heeft naast financiële, ook andere voordelen, waaronder voordeel voor de mestwetgeving, doelmatigheid van beheer en verbetering van de landbouwstructuur. Een belangrijk voordeel is ook dat er een grote mate van duidelijkheid en eenduidigheid ontstaat met betrekking tot het weidevogelbeheer. Dit biedt mogelijkheden voor grote natuurlijke eenheden op basis van particulier eigendom onder de paraplu van agrarische natuurverenigingen. Dat kan dan weer leiden tot een afname van overhead en ingewikkelde eigendoms- en beheersconstructies met de bijbehorende doelstellingen en eisen. Ook zouden hiermee de kosten voor het beheer kunnen dalen o.a. vanwege schaalvoordelen omdat gebied als een geheel kan worden beheerd. Dit zou uiteindelijk winst voor de weidevogel kunnen opleveren.

Robuust maken van bestaande natuur versus ecologische of robuuste verbindingen

Robuust maken van natuur, ofwel het afronden en inrichten van grote eenheden is om een aantal redenen belangrijk. 1- De kwaliteit kan beter worden gewaarborgd; 2- De natuur kan tegen een stootje; 3- Het gebied biedt ruimte aan rijkere levensgemeenschappen, meer soorten en/of beter ontwikkelde populaties van (kwetsbare) organismen. Omdat de natuur in Nederland sterk versnipperd is en de kwaliteit nog altijd onder druk staat, is het belangrijk dat gebieden met elkaar verbonden worden of blijven. Bovendien gebruiken veel diersoorten een groter gebied dan alleen een natuurgebied of leven ze in een natuurrijk cultuurlandschap. Denk daarbij aan de das, of aan vogels en vlinders van een houtwallenlandschap.

Het is belangrijk dat de bestaande natuurgebieden robuuster en groter worden. Dit kan door de bestaande gebieden te vergroten of door ze aan elkaar te verbinden. Dat kan ook door ontbrekende schakels in de EHS te verwerven. Door aankoop van deze 'enclaves' kunnen de gebieden als geheel ingericht en beheerd worden. Dit is niet alleen van belang voor een goede ecologie maar verlaagt tevens de kosten voor beheer. Aanname is dat in de 'herijkte' EHS deze enclaves zijn opgenomen.

Maar gezien de bezuinigingen moeten er keuzes gemaakt, en andere financiële oplossingen gezocht worden. De aanleg en inrichting van ecologische verbindingzones heeft de komende 4 jaar geen prioriteit meer. Ook noodzaak van de realisatie van de Robuuste Natte As wordt tegen het licht gehouden. (Delen van) deze verbindingen kunnen wellicht worden opgepakt wanneer dit gecombineerd wordt met andere doelen, op basis van nieuwe economische dragers, bijvoorbeeld recreatie, nieuwe landgoederen, KRW etc. Realisatie van deze verbindingen beho-

ren nog steeds wel tot de mogelijkheden als er zich specifieke kansen aandienen (bv. als onderdeel van een toekomstige gebiedsontwikkeling).

Er wordt vanuit gegaan dat bij de vaststelling van de nieuwe herijkte EHS van de minimaal benodigde robuustheid is uitgegaan. Dat wil niet zeggen dat de noodzaak tot het robuuster maken van de Friese natuur voldoende is gegarandeerd. Daarom wordt voor sommige gebieden een alternatieve oplossing voorgesteld. Robuustheid kan hier ook bereikt worden door middel van meer diffuse verbindingen: via de haarvaten in het landschap. Houtwallen met randen van struweel en kruiden, poelen (dobbies), bloemrijke graslanden, kruidenrijke akkerlanden, brede oevers en sloten met schoon water (en waterplanten) zorgen ervoor dat het landschap kan functioneren als leefgebied of verbingsgebied voor veel planten en dieren. Bovendien kan dit ook de belevingswaarde voor de mens verrijken (recreatie, cultuurhistorie, woongebied, geestelijke en lichamelijke gezondheid). Via inzet op het thema landschap en met behulp van alternatieve financieringsbronnen kan de groen-blauwe dooradering in het Friese landschap gestalte krijgen.

Nieuwe financiële dragers

EHS-restanten of ecologische of robuuste verbindingen zouden in de toekomst nadrukkelijk met rode ontwikkelingen (rood voor groen of rood voor blauw) gerealiseerd kunnen worden. In gebiedsprojecten moet het accent liggen op het zoeken naar koppelkansen, streekarrangementen, en multifunctioneel landgebruik. De Ruimte-voor-ruimte regeling moet geöperationaliseerd worden.

Nieuwe ideeën/wensen/investeringen kunnen uiteindelijk ook geld opleveren bijvoorbeeld doordat ze met nieuwe fondsen gefinancierd kunnen worden, of doordat ze uiteindelijk energiebesparing of duurzaamheid realiseren. In **Bijlage 2** worden veel mogelijkheden genoemd voor financiering.

Bestaande of nieuwe natuur buiten de EHS zou daarbij ook (planologisch) beschermd kunnen zijn, bijvoorbeeld op basis van peilbesluiten en/of afspraken in de publiek-private sfeer. Compensatie is soms ook mogelijk (inwisselen voor ontbrekende EHS-schakels).

8. Conclusie en vervolgstappen

Op basis van een brede gezamenlijke visie voor Fryslân, vanuit het perspectief van landbouw, natuur, water en recreatie, is voor verschillende gebieden in dit document een specifieke aanpak gekozen. Deze aanpak is op geld en in de tijd gezet. Dit is gedaan door criteria te benoemen en een grove schatting te maken. De aanpak moet echter nader uitgewerkt worden op basis van afspraken met gebiedspartijen en betrokken overheden.

Op korte termijn kunnen concrete acties in gang gezet worden:

- Dit document vraagt om een *uitwerking op gebiedsniveau*. Pas als ingezoomd wordt op de afzonderlijke gebieden kan bepaald worden wat de exacte restopgave EHS is, en welke mogelijkheden er liggen om met KRW en/of andere financiële mogelijkheden de specifieke gebiedsopgaven te bepalen. Er is in dit document bijvoorbeeld uitgegaan van een herijkte EHS zonder exact te weten voor welke EHS gekozen is, en waar de hectares liggen die in dit verband afvallen. Dit gaat om een relatief groot aantal hectares (+/- 700), zodat de invulling hiervan van invloed kan zijn op de indeling van de categorieën en de berekende kosten. Ook moet een nadere verkenning uitgevoerd worden om exact te kunnen bepalen hoeveel enclaves en parels buiten categorie 1 en 2 vallen en waar deze liggen.
- Er zijn aannames gedaan ten aanzien van de inzet van BBL-grond. Wellicht zijn er ook mogelijkheden voor inzet van grond van andere overheden (gemeenten, waterschappen). Een nadere *verkenning en besluitvorming* ten aanzien van de beschikbaarheid van grond ten behoeve van de afronding van de EHS is noodzakelijk.
- *Nader onderzoek* moet plaatsvinden naar de mogelijkheden om te besparen op *beheer* zonder de ecologische doelen op het spel te zetten. Hiertoe zou een werkgroep herijking natuurbeheer ingesteld kunnen worden.

- Er is veel onduidelijkheid over de juridische mogelijkheden ten aanzien van publiek-private samenwerking, rood-voor-groen (of rood voor blauw)-regelingen en het veiligstellen van natuur en landschap buiten de EHS. Een *verkenning* van deze onderwerpen verdient aanbeveling.
- De financiële consequenties van dit manifest zijn gebaseerd op gegevens van DLG (BBL). De provincie Fryslân heeft wellicht aanvullende of andere gegevens. Voorgesteld wordt om in een nader overleg deze gegevens en de toegepaste begrotingstabellen met elkaar in overeenstemming te brengen.

De partijen in de PCLG hebben elkaar gevonden in bovenstaande visie en uitwerking. Dat betekende voor elk van de partijen het zich verplaatsen in de belangen van anderen en soms het loslaten van eigen standpunten en belangen. Het gegeven dat de PCLG-partijen gezamenlijk tot de conclusie zijn gekomen dat zij deze visie kunnen delen schept verplichtingen. Niet alleen voor elk van deze partijen zelf, maar hopelijk ook voor de provinciale politiek. Een aantal projecten zullen bovendien versneld uitgevoerd moeten worden om de financiering zeker te stellen. De PCLG adviseert GS en PS van Fryslân dan ook om dit advies nadrukkelijk te betrekken bij hun politieke afwegingen en keuzes.

BIJLAGE 2 Financieringsmogelijkheden

Europese fondsen

Voorbeelden van belangrijke Europese fondsen die ingezet kunnen worden voor gebiedsontwikkelingsprojecten zijn Interreg en Life +. Interreg heeft als doelstelling om samenwerking en kennisuitwisseling met andere landen te bewerkstelligen. Life+ is met name gericht op projecten op het gebied van natuur en biodiversiteit. De Europese fondsen lopen van 2007 t/m 2013. Er komen nieuwe programma's na 2013 maar hier is nog niets over bekend.

Interreg 4a: Grensoverschrijdende samenwerking

Het stimuleren van grensoverschrijdende samenwerking. Bijvoorbeeld op het gebied van duurzame regionale ontwikkeling, bijvoorbeeld natuur, landschaps- en milieu bescherming.

Interreg 4b: Noordzee programma

Het hoofddoel van het programma is om van de gebieden grenzend aan de Noordzee aantrekkelijke regio's te maken waar het fijn wonen, werken en investeren is.

Life+

Een Europees subsidie programma met de focus op lange termijn duurzame investeringen in Natura 2000 gebieden en instandhouding van soorten en habitats die deel uitmaken van de richtlijn.

Het doel van Life+ is om bij te dragen aan de implementatie, verbetering en ontwikkeling van het natuur- en milieu beleid. Voor 2012 wordt er nog een tender opengesteld.

Gemeenschappelijk Landbouwbeleid

Het Europese landbouwbeleid heeft twee pijlers:

Pijler 1: Inkomenssteun en markt en prijsbeleid voor boeren

Pijler 2: Plattelandsbeleid

De toegenomen aandacht voor de maatschappelijke effecten van de landbouw heeft geleid tot de uitbreiding van het EU-landbouwbeleid met een 'tweede pijler'. Naast markt-, prijs- en inkomensbeleid ('eerste pijler'), omvat het GLB sinds Agenda 2000 ook plattelandsbeleid.

Het EU-plattelandsbeleid richt zich op innovatie en versterking van de concurrentiekracht, verbreding van landbouwactiviteiten, bevordering van natuurbehoud, milieumaatregelen, verbetering van het waterbeheer en ontwikkeling van voorzieningen voor de plattelandsgemeenschappen en van toerisme en recreatie. Om meer financiële middelen vrij te maken voor het plattelandsbeleid is tijdens de eerder genoemde Midterm Reviewhervormingen afgesproken om vanaf 2005 een deel van de inkomensvoetstukken af te romen en over te hevelen naar het plattelandsfonds ('modulatie'). In het politiek akkoord over de Health Check in 2008 is afgesproken om die verplichte overheveling jaarlijks te verhogen van 5% tot 10% vanaf 2012. Aan deze middelen zijn nieuwe uitdagingen gekoppeld: biodiversiteit, klimaatverandering, waterbeheer, hernieuwde energie, innovatie op het gebied van deze 4 uitdagingen, plus een structuurversterking van de melkveehouderij.

Huidige en nieuwe GLB pijler 1

Het huidige GLB zorgt voor een toeslag per bedrijf. Deze toeslag is gebaseerd op de historische rechten (ooppremie, slachtpremie e.d.).

Het nieuwe GLB gaat niet meer uit van een automatische toeslag per bedrijf gebaseerd op historische productie, maar de bijdrage moet verdiend worden. De totale bijdrage per bedrijf in Nederland zal naar beneden gaan, aangezien men de onderlinge verschillen per land in de EU wil verkleinen.

Een deel van de bijdrage zal bestaan uit een flatrate. Hierbij wordt gekeken hoe deze bijdrage "vergroend" kan worden. Het andere deel van de bijdrage kan extra worden verdiend op basis van maatschappelijke diensten in samenhang met het gebied waarin het bedrijf zich bevindt.

Het variabele deel wordt bij voorkeur door samenwerkingsverbanden ingevuld. Dit zou bijvoorbeeld bereikt kunnen worden door de participerende partijen in een samenwerking een hogere vergoeding te geven dan een solitaire partij.

Het is nog niet bekend hoe het Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP3) er uit komt te zien.

Waddenfonds

Via het Waddenfonds stimuleert het kabinet in de periode van 2007 – 2027 extra investeringen in het waddengebied. In totaal trekt de rijksoverheid 800 miljoen uit in deze periode.

De doelen van het Waddenfonds zijn:

- Vergroten en versterken van de natuur- en landschapswaarden van het waddengebied
- Verminderen of wegnemen van externe bedreigingen van de natuurlijke rijkdom van de Waddenzee
- Duurzame economische ontwikkeling in het waddengebied en een substantiële transitie naar een duurzame energiehuishouding in het waddengebied en de direct aangrenzende gebieden
- Ontwikkelen van een duurzame kennishuishouding ten aanzien van het waddengebied

Het Waddenfonds wordt per 1 januari 2012 gedecentraliseerd. De drie Waddenprovincies, Friesland, Groningen en Noord-Holland, gaan het fonds beheren. De provincies zijn in overleg over de wijze waarop zij vorm willen geven aan de verdere uitvoering van het Waddenfonds. De Minister van Infrastructuur en Milieu heeft het budget voor de vierde tender, die in 2011 gepland was, beschikbaar gesteld aan de drie provincies. De drie provincies werken nu aan een voorstel om in 2011 nog een subsidieronde te organiseren. Voor meer informatie, zie www.dienstlandelijkgebied.nl/waddenfonds

Synergiegelden

De provincie, Wetterskip Fryslân en enkele gemeenten hebben extra geld gekregen van het Rijk om de waterkwaliteit in Friesland te verbeteren. Het gaat om 12,3 miljoen euro voor zes integrale waterprojecten. Eén van de projecten is oever- en kadeherstel Tjeukemeer en westzijde Tjonger.

De Friese waterbeheerders hebben samen een programma met verschillende projecten ingediend bij het rijk. De vijf projecten, die een rijksbijdrage ontvangen, zijn het herstel van de beekdalsystemen in Zuidoost Fryslân, de integrale gebiedsontwikkeling Dongeradeel en Ferwerderadeel, de inrichting van de Friese boezem, het waterstructuurplan de Bouwen in Smalingerland en het wijkontwikkelingsplan de Akkers in Heerenveen.

Voorwaarde om in aanmerking te komen voor de extra impuls is dat de maatregelen die voor een betere waterkwaliteit zorgen ook bijdragen aan andere doelen zoals waterberging, natuurbehoud, recreatie of herstructurering van stedelijk gebied. Voorbeelden van dit soort maatregelen zijn het aanleggen van natuurvriendelijke oevers en vispassages, de realisatie van boezemlanden, het laten meanderen van beken, bevaarbaar maken van watergangen, uitbreiding berging boezem en recreatieve voorzieningen.

Financieringsconstructies gebieds-fonds/streekrekening/private financiering

Een mogelijkheid is het oprichten van een gebiedsfonds voor bijvoorbeeld groen blauwe diensten, waarbij overheden en bedrijven geld steken in het onderhoud en beheer van het landschap. Een streekrekening is een financieringsinstrument van de Rabobank om het fonds te beheren. Private financiering kan met name een rol spelen bij projecten waarbij grondaankoop een ingrediënt is.

Overige mogelijkheden

- Provinciale gelden (FYLG)
- waterschapsgelden
- natuurcompensatie
- innovatie regelingen (duurzame energie, windenergie etc)
- opcenten

- NUON-aandelen
- een gebiedsgerichte aanpak
- het combineren en stapelen van financieringsmogelijkheden in een gebied
- netwerken/samenwerkingsverbanden aangaan
- het betrekken van private partijen

Provinciale Commissie Landelijk Gebied
Leeuwarden, 8 juli 2011

Namens LTO:

Namens de Natuurorganisaties:

Namens Wetterskip Fryslân

Handtekening

Handtekening

Handtekening